

*Віктор
Клемперер*

МОВА ТРЕТЬОГО РАЙХУ НОТАТКИ ФІЛОЛОГА¹

Там, де Гітлер у книзі про свою боротьбу визначає загальні напрямки виховання, на передній план висувається тілесність. Він полюбляє вислів «тілесний вишкіл», запозичений із лексики Ваймарських консерваторів, він високо вшановує Вільгельмівську армію як єдину здорову і життєздатну інституцію на загнилому тілі народу, службу у війську він вважає найголовнішим засобом виховання здатності фізичної витривалості. Формуванню характеру Гітлер віддає лише другорядне значення, бо, на його думку, це відбувається більш-менш автоматично, якщо виховання зосередиться на тілесному і відсує на задвірки духовне. Останнє ж місце тут посідає педагогічна програма розвитку інтелекту та його застосування в науці, бо це допускалося неохоче, викликало підозру і висміювалось. У всіх його подальших зверненнях не важно упізнати страх перед людиною, яка здатна думати, та ненависть до мислення. Коли Гітлер незадовго до свого піднесення повідомляє про власні перші великі успіхи, він вихваляється не тільки своїми ораторськими здібностями, а й фізичним станом своїх однодумців, з яких

¹ Переклад зроблено за виданням: *Klemperer, V. (1970). LTI. NotizbucheinesPhilologen* (S. 9–15). Berlin, 1970. Друкуємо зі скороченнями. LTI — аббревіатура, утворена від *Lingua Tertii Imperii* (лат.) — мова Третього райху. Її автор, В. Клемперер, професор-філолог, був включеним спостерігачем тих змін, що відбувались у культурі Третього райху. Його книга є визнаною у світі документацією цих подій і залишається бестселером у сучасній Німеччині.

згодом набереться невеличка група штурмовиків. «Брунатні загони штурмовиків, чиє завдання спочатку було дуже вузьким і полягало в тому, щоб виявляти в натовпі політичних опонентів та виводити їх із зали; це були його власні помічники у боротьбі за серце народу, це були його перші герої, покликані проливати кров задля подальших перемог над потужними силами ворога. Схожі зображення, такий саме настрій і вокабуляр даються взнаки у розповідях Гебельса про свою боротьбу у Берліні. Перемагає не дух, не переконання і навіть не риторичне спростування суперника, щоб винести остаточний вирок на користь нового вчення, а героїзм перших членів загонів штурмовиків, або «старих бійців». Щоб доповнити розповіді Гітлера та Гебельса, наведемо фахові констатації нашої доброї знайомої, яка працювала медсестрою в одній із лікарень промислового містечка у Саксонії. «Коли ввечері після зборів до нас надходили поранені, — пригадує вона, — я одразу бачила їхню партійну приналежність, навіть якщо вони лежали цілком роздягнутими: з раною на голові від пивного кухля або ніжки стільця були нацисти, а з ранами у легенях від заточки — то були комуністи». <...>

Нацисти віддавали належне всім видам спорту, але що стосується спортивної лексики, запозиченої ними, то тут переважав бокс, хоча образ героя у середині 1930-х років унаочнюється у вигляді автогонщика, який гине на перегонах у своєму автомобілі. <...> Героїчний образ молодого людини, крім оголеного тіла з накачаними м'язами або плакатних зображень у формі штурмовика, які також були на пам'яткових монетах, був представлений у вигляді автогонщика; спільним для всіх утілень героя залишається закам'янілий погляд, який був виразом націленої вперед рішучості та волі до завоювань.

1939 року замість автівки пропаганда вже застосовує танк, а гонщика замінює панцерник. З першого дня війни і до кінця Третього райху все героїство на воді, суходолі та у повітрі вдяглося у військову форму. За часів Першої світової війни ще існували цивільні герої за лінією фронту. Але як довго ще існуватиме це буття за лінією фронту? Як довго ще триватиме цивільне життя? Вчення про тотальну війну обертається в жахливий спосіб проти своїх авторів: усе перетворюється на театр військових дій, діти, жінки та старі люди гинуть так само героїчно на полях битв, нерідко навіть у тих самих уніформах, які головний командувач спочатку призначав суто для молодих солдат, вимагаючи від них відповідних вчинків.

Упродовж дванадцяти років поняття героїчного та відповідна лексика занадто розширилися, сюди почали дедалі більше включати мужність військових, холодну зневагу перед обличчям смерті у будь-яких бойових діях. Не випадково мова нацизму вводить в обіг новий і рідко уживаний прикметник неоромантичних естетів «kämpferisch» (бійцівський)². Це поняття

² Зазвичай це слово перекладають як войовничий, що відповідає запозиченню з латини «militant», яке не цілком відповідає стратегії мовної германізації. Стиль «бійцівських»

було занадто вузьким, спрямовувало мислення тільки на війну, але було відкритим, вказувало на бажання бійки і жадання підкорення. Воно означає узагальнене самоствердження у будь-якій життєвій ситуації, будь-то захист чи напад, це безкомпромісна позиція, яка окреслює характер і волю. Зловживання бійцівським настроєм призвело до деформації у розумінні героїзму та його спотвореного зображення. <...>

Чи належав лексичний ряд героїзму до мови Третього райху? Безперечно, так, бо вони щільно засіяли ці слова, намагаючись усюди підкреслювати специфічну неправдивість і грубість усього нацистського. Вона також тісно пов'язана з возвеличенням германської обраності: усе героїчне належало виключно германській расі. Безперечно, ні: адже всі спотворення і висловлювання цього лексичного ряду вкорінилися ще до Третього райху.

дискусій добре передає Б. Брехт: «На закид щодо бруталності фашизм відповідає фанатичним схваленням бруталності. Якщо його звинувачують у фанатизмі, він відповідає возвеличенням фанатизму. На звинувачення в руйнації розуму він реагує винесенням смертного вироку розумові» (Brecht, B. (1980). Rede auf dem 1. Internationalen Schriftstellerkongress zur Verteidigung der Kultur. Paris 1953. In Brecht, B. *Ein Lesebuch für unsere Zeit* (S. 475). Berlin.